

**QANDLI DIABET: PATOGENEZI VA ASORATLARI****Abdukadirova Iroda Omonullayevna***EMU UNIVERSITY talabasi*

**ANNOTATSIYA;** *Ushbu maqolada qandli diabet kasalligining kelib chiqish sabablari, rivojlanish mexanizmlari (patogenezi), uglevod, yog‘ va oqsil almashinuvidagi buzilishlar hamda kasallikning erta va kech asoratlari batafsil yoritilgan. Qandli diabetning yurak-qon tomir tizimi, buyraklar, asab tizimi va ko‘rish organlariga salbiy ta‘siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Kasallikni erta aniqlash va asoratlarning oldini olish muhimligi yoritib berilgan.*

**Kalit so‘zlar:** *qandli diabet, insulin, giperglikemiya, patogenez, diabetik asoratlar.*

**АННОТАЦИЯ;** *В данной статье подробно рассмотрены причины возникновения сахарного диабета, механизмы его развития (патогенез), нарушения углеводного, жирового и белкового обмена, а также ранние и поздние осложнения заболевания. Проанализировано негативное влияние сахарного диабета на сердечно-сосудистую систему, почки, нервную систему и органы зрения. Подчёркнута важность ранней диагностики и профилактики осложнений.*

**Ключевые слова:** *сахарный диабет, инсулин, гипергликемия, патогенез, диабетические осложнения.*

**DOLZARBLIK**

Qandli diabetning dolzarbligi uning keng tarqalganligi, umr bo‘yi davom etishi va ko‘plab og‘ir asoratlar bilan kechishi bilan izohlanadi. Kasallik yurak-qon tomir kasalliklari, surunkali buyrak yetishmovchiligi, ko‘rlik va oyoq amputatsiyalarining asosiy sabablaridan biridir.

Zamonaviy turmush tarzining o‘zgarishi, noto‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faollikning kamayishi, semizlik va stress omillari qandli diabet rivojlanish xavfini yanada oshirmoqda. Shu sababli qandli diabet patogenezi va asoratlarini chuqur o‘rganish, ularning oldini olish dolzarb vazifa hisoblanadi.

**KIRISH**

Qandli diabet (QD) — bu surunkali endokrin kasallik bo‘lib, organizmda insulin gormoni yetishmovchiligi yoki uning biologik ta‘sirining pasayishi natijasida rivojlanadi. Ushbu kasallik qonda glyukoza miqdorining doimiy oshib ketishi (giperglikemiya) bilan xarakterlanadi va uglevod, yog‘ hamda oqsil almashinuvi buzilishi bilan kechadi.

Bugungi kunda qandli diabet global tibbiy-ijtimoiy muammo hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha millionlab insonlar



ushbu kasallik bilan yashamoqda. Kasallikning surunkali kechishi va og‘ir asoratlari bemorlarning hayot sifatini keskin pasaytiradi. Asosiy qism

#### ASOSIY QISM

Qandli diabetning patogenezi:

Qandli diabet patogenezining asosida insulin sekretsiasining yetishmasligi yoki to‘qimalarning insulinga sezuvchanligining pasayishi yotadi. Insulin — glyukozaning hujayralarga kirishini ta‘minlovchi asosiy gormon hisoblanadi. Insulin yetishmovchiligi natijasida glyukoza hujayralarga o‘ta olmaydi va qonda to‘planib, giperglikemiya rivojlanadi.

Giperglikemiya glyukozaning glikogen shaklida zahiraga olinmasligiga, glukoneogenez jarayonining kuchayishiga olib keladi. Natijada uglevod almashinuvi izdan chiqadi.

Yog‘ almashinuvi ham sezilarli darajada buziladi. Insulin lipolizni tormozlovchi gormon bo‘lgani sababli uning yetishmovchiligida yog‘larning parchalanishi kuchayadi. Natijada erkin yog‘ kislotalari va keton tanachalari ko‘payib, diabetik ketoatsidoz rivojlanishi mumkin.

Oqsil almashinuvi buzilishi esa mushak to‘qimalarining parchalanishiga, tana vaznining kamayishiga va immunitetning susayishiga olib keladi.

Qandli diabetning asoratlari

Qandli diabet asoratlari erta (o‘tkir) va kech (surunkali) asoratlarga bo‘linadi.

\*Erta asoratlar

\*Gipoglikemiya

\*Diabetik ketoatsidoz

\*Giperosmolyar koma

Ushbu holatlar hayot uchun xavfli bo‘lib, shoshilinch tibbiy yordam ko‘rsatishni talab qiladi.

Kech asoratlar

Kech asoratlar asosan tomirlar shikastlanishi bilan bog‘liq bo‘lib, mikroangiopatiya va makroangiopatiyalarga bo‘linadi. Xulosa

Diabetik retinopatiya — ko‘rish qobiliyatining pasayishi va ko‘rlikka olib keladi.

Diabetik nefropatiya — surunkali buyrak yetishmovchiligi rivojlanishiga sabab bo‘ladi.

Diabetik neyropatiya — sezuvchanlikning pasayishi, og‘riq va paresteziyalar bilan kechadi.

Makroangiopatiyalar — yurak ishemik kasalligi, miokard infarkti va insult xavfini oshiradi.

\*Ushbu tadbirlarni amalga oshirish yosh avlodning sog‘lom rivojlanishini ta‘minlaydi va kelajakda semirishga oid kasalliklarning oldini olishga yordam beradi.

1-tur Qandli diabet:

– Oshqozon osti bezining  $\beta$ -hujayralari autoimmun jarayon tufayli nobud bo‘ladi



- Insulin mutlaq yetishmaydi

#### 2-tur Qandli diabet:

- Insulin nisbatan yetarli bo'lsa ham, to'qimalar unga sezgir emas (insulin rezistentligi)

- Keyinchalik insulin sekretsiyasi ham kamayadi

\*Giperglikemiya rivojlanishi

\*Glyukoza hujayraga kira olmaydi

\*Qonda glyukoza to'planadi

\*Energiya tanqisligi yuzaga keladi

#### **Modda almashinuvining buzilishi**

\*Uglevod almashinuvi:

\*Giperglikemiya, glikozuriya

Yog' almashinuvi:

- Lipoliz kuchayadi

- Keton tanachalari hosil bo'ladi → ketoatsidoz

Oqsil almashinuvi:

- Oqsil parchalanishi kuchayadi

- Mushaklar atrofiyasi, ozish

Qon tomirlar zararlanishi mexanizmi

\*Glyukoza oqsillar bilan birikib glikozillanish qiladi

\*Endoteliy shikastlanadi

\*Mikro va makroangiopatiyalar rivojlanadi

#### **QANDLI DIABET ASORATLARI**

##### **I. O'TKIR ASORATLAR**

##### **1. Gipoglikemiya**

- Insulin yoki dorining ortiqcha dozasiida

- Hushdan ketish, koma

##### **2. Diabetik ketoatsidoz (DKA)**

- Ko'proq 1-tur QDda

- Keton tanachalarining ko'payishi

##### **3. Giperosmolyar koma**

- 2-tur QDda

- Juda yuqori glyukoza, suvsizlanish

##### **4. Laktatatsidoz**

- Laktat to'planishi

#### **XULOSA**

Qandli diabet — jiddiy va surunkali kasallik bo'lib, o'z vaqtida aniqlanmasa va to'g'ri davolanmasa, og'ir va qaytarilmas asoratlarga olib keladi. Kasallikni nazorat qilish, ratsional ovqatlanish, jismoniy faollikni oshirish va muntazam tibbiy





ko'riklardan o'tish asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Qandli diabetni erta tashxislash va kompleks davolash bemorlarning hayot sifatini yaxshilaydi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. Childhood overweight and obesity. Geneva, 2023.
2. Karimov S., Abdurahmonova D. Pediatriyada ovqatlanish gigiyenasi. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi ma'lumotlari, 2022.
4. Hamroqulov H., Qodirov R. Bolalar salomatligi va rivojlanishi. Toshkent, 2020.
5. WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) report, 2022.
6. Рахимбердиева, З. А., & Артикова, Д. М. (2020). Шагазатова Барно Хабибуллаевна. EDITOR COORDINATOR, 468.
7. Нажмутдинова, Д. К., Рахимбердиева, З. А., & Максудова, Д. Р. (2017). Relationship of autoimmune thyroids with violations of reproductive function in women of childbearing age. Евразийский Союз Ученых, (2 (35)), 31-34.
8. Шагазатова, Б. Х., & Рахимбердиева, З. А. (2024). РАННИЕ БИОМАРКЕРЫ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ ПОЧЕК. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences, 4(9), 34-44.